

Міністерство освіти і науки України
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Луганська обласна організація Української спілки краєзнавців
Луганське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта»
імені Тараса Шевченка
Луганський відділ Українського Географічного товариства
Газета «Краєзнавство. Географія. Туризм»

ПРИРОДНО-ТЕРИТОРІАЛЬНІ ТА СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНІ КОМПЛЕКСИ РЕГІОНІВ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої
70-річчю від часу утворення Луганської області*

*27 – 29 травня 2008 року,
м. Луганськ*

Луганськ
«Альма-матер»
2008

УДК 911.001
ББК 65.04
П 77

П 77 Природно-територіальні та суспільно-географічні комплекси регіонів: історія формування, стан, проблеми, перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю від часу утворення Луганської області. 27 – 29 травня 2008 р., м. Луганськ / Відп. ред. Ю. О. Кисельов. – Луганськ: Альма-матер, 2008. – 199 с.

Редакційна колегія:

доктор геогр. наук П. Г. Шищенко,
доктор геогр. наук Г. І. Денисик,
доктор геогр. наук А. І. Доценко,
кандидат геогр. наук, доктор пед. наук Л. І. Зеленська,
доктор геогр. наук С. І. Ішук,
доктор геогр. наук Ж. М. Матвіїшина,
кандидат геогр. наук О. О. Кисельова,
кандидат геогр. наук Ю. О. Кисельов.

У збірнику висвітлено актуальні проблеми досліджень природно-територіальних та суспільно-географічних комплексів України, а також суміжних регіонів Російської Федерації. Окремі статті присвячені питанням теоретичної географії та методики викладання географії.

УДК 911.001
ББК 65.04

Тексти подаються мовою оригіналу
та в редакції авторів

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 25.04.2008 р.)*

© Колектив авторів, 2008
© Альма-матер, 2008

I. ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Шищенко П.Г., Олійник Я.Б., Дмитрук О.Ю. Діяльісний підхід у розвитку вищої базової географічної освіти в Україні	3
Денисюк Г.І. Регіональні природничо-географічні дослідження	8
Доценко А.І. Проблеми географічного українознавства у контексті українізації поселень Донбасу	9
Зеленська Л.І. Сценарій підготовки екскурсиводів в регіоні (на прикладі Дніпропетровської області)	11
Іщук С.І., Гладкий О.В. Особливості застосування концепції твк та промислових кластерів при дослідженні промислово-агломераційних утворень	12
Ковальчук І.П., Євсюков Т.О. Геоінформаційно-картографічне моделювання соціально-економічних проблем землекористувань	16
Матвійшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Палеопедологічні дослідження захисного валу раннього залізного віку на Черкащині	19
Немець Л.М., Вірченко П.А. Суспільно-географічний аналіз підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у Харківській області за роки незалежності	23
Сивий М.Я. Методологічні підходи до вивчення мінерально-сировинних ресурсів	26
Толчів О.Г. Етапна еволюція географічних парадигм: землеопис –землезнавство – конструктивна географія – планування територій	29
Єфименко В.І., Слоньова Т.І. Луганщина:70 років соціально-економічного розвитку	30

II. ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Белоусова Н.В. Сучасна водогосподарська ситуація в Луганській області та проблеми водокористування.....	33
Бондаренко Ю.Г. Історичні аспекти створення і дослідження природно-заповідних об'єктів	34
Василієнко Т.А. До історії вивчення мінерально-сировинної бази Кривбасу	37
Галамай Ю.С. Способи відновлення териконівих ландшафтів	40
Исаева Р.Я., Курдюкова О.Н. Охрана лекарственных растений Луганской области	41
Кармазиненко С.П. Макро- і мікроморфологічні особливості чорноземів звичайних південних в межах степової зони України	42
Кисельова О.О. Геологічні чинники розвитку яружної ерозії на Донецькому кряжі	45
Кисельова О.О. Інформаційний потенціал топографічних карт для вивчення яружної ерозії	47
Кисельов Ю.О., Пічугіна І.В. Еколого-економічне районування території Донбасу у світлі сьогодення	48
Кокус В.В. Внесок краєзнавчих осередків Поділля у розвиток зоологічних досліджень краю в 20-х-30-х роках ХХ ст.	50
Конопов Ю.И., Лопатина Е.Ю., Марушкевич М.Т. Ювенилизация земной поверхности и ее значение	53
Крамчанников Н.Н. Геоэкологические проблемы Белгородского водохранилища в условиях антропогенного пресса и основные пути оптимизации его природопользования	55
Лобанова Н.А. Природно-экологические закономерности развития равнинно-степных ландшафтов Волгоградской области	58
Нейман А.М. Методика складання атласу хмар	60
Совгіра С.В., Берчак В.С. Урочище „Княгиня”: просторово-часовий аспект	61
Талах О.В. Гіпсографічна крива Луганської області	62
Удовиченко Н.И. Местонахождения палеогеновых позвоночных Луганской области 63	
Чеболда І.Ю. Потенціал лісових ресурсів сталого розвитку	66
Седов С.А. Перспективи розвитку краєзнавчого туризму в Луганській області	69

III. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Аляев В.А., Аляева О.Е. О роли населения в хозяйственном развитии Волгоградской области в конце XIX-XX вв.	71
Афанасьев О.Е. Концептуальні засади дослідження топонімічної атрактивності території міста	74
Барановський М.О. Депресивність промислових регіонів (на прикладі Луганської області)	76
Бацманова Л.С. К вопросу об эффективности реструктуризации угольной отрасли в старопромышленном регионе – Луганщине	79
Васильева Л.Д., Молодецкии А.Э. Сергеевка и Албена: сравнение рекреационного потенциала курортов Украины и Болгарии	81
Воловик Л.М. Суспільно – географічні дослідження впливу столиці на периферійні райони	84
Гененко И.А., Корнилов А.Г., Пирогова И.В. Оптимизация общественного природопользования сельских населенных пунктов Белгородской области (на примере с. Зинаидино Ракитянского района)	87
Грицюк Д.Ю., Бугай Ю.О. Суспільно-географічні аспекти реалізації регіональної політики у форматі досвіду держав ЄС	89
Гринюк Т.А., Молзовий А.А. Маркетингово-географічні дослідження як новий науково-прикладний напрям суспільної географії	90
Деточенко Л.В. Особенности развития международного туризма в Африканском регионе	91

	Єфименко В.І., Фетисова Н.М., Михайличенко А.І. Регіональний аналіз стану здоров'я населення (на прикладі Краснодарського регіону)	94
	Заваріка Г.М. Трансформація сільського розселення населення Луганської області	96
	Зуб Л.В. Шляхи подолання депопуляції населення у регіоні (на прикладі Тернопільської області)	98
3	Кисельов Ю.О. „Нова географія” Е. Банзе та геософія А. Піскозуба: спроба порівняльного аналізу	100
8	Ковальова Є.М. Деякі аспекти стану здоров'я населення Донецької області	101
9	Кононов Ю.И. Значение территориальной организации для контроля и регулирования состояния природно-производственных систем Донбасса	103
11	Корнус А.О., Корнус О.Г. Демографічний потенціал Луганської області та його частка у демографічному потенціалі північно-східного регіону України	104
12	Кошелюк В.А. Проблеми соціально-економічного розвитку промислових областей України, як відображення недосконалої функціонально-територіальної структури господарства	107
16	Кузищин А.В. До питання періодизації соціально-географічних досліджень в Україні	108
19	Літинська О.М. Функціонування регіонального ринку продовольчих товарів	110
	Логвин М.М. Сучасна демографічна поведінка населення та духовне середовище	112
23	Макогон А.Е. Современные проблемы функционирования предприятий угольной промышленности в Луганской области (на примере шахты «Красный партизан»)	116
26	Мариняк Я.О. Розвиток та сучасний стан готельного бізнесу в Україні	119
29	Мартынюк А.А., Мартынюк А.М. Международный туризм в системе внешнеэкономических связей	122
30	Магросов В.Д., Гаврюшенко Г.В. Проблеми визначення критеріїв депресивності територій	125
	Мельник І.Г., Гасвеська Н.С. Демографічні фактори внутрішньорегіональної диференціації бідності в Луганській області	128
33	Микитюк В.М. Сільська місцевість: суть та основні чинники розвитку	131
34	Молодцевский А.Э., Царук Л.О. Рекреационно-туристические возможности развития молодого города Причерноморья	132
37	Моргунова О.В. Особенности формирования и функционирования системы рыбного прудового хозяйства	134
40	Моштакова Н.В. Деякі особливості географії культури (на прикладі Луганської області)	136
41	Олійник Т., Белюсова Н.В. Загальна характеристика захворюваності у Марківському районі Луганської області	138
42	Паньків Н.М. Транспортна інфраструктура гірських районів львівської області	140
45	Пилипенко Г.П., Суворовська О.Л. Ризики при інтенсифікації використання агроландшафтів	142
47	Початков А.А. Динамика и территориальные различия автодорожной сети Воронежской области	143
48	Пуригина Ю. Територіальні й структурні особливості стану здоров'я населення Луганської області	146
50	Руніца О.І. Санаторно-курортна мережа регіону та її дослідження (на прикладі Тернопільської області)	147
53	Савюк О.Ю. Суспільно-географічні аспекти вимірювання та аналізу якості життя сільського населення Одеського регіону	149
55	Сажнева Н.М., Сажнев М.Л., Арсененко А.І., Орловська Т.О., Сорокіна Ц.В. Передумови розвитку рекреації в Україні в ХХ столітті	151
58	Сердюк А.М. Ринкова інфраструктура в системі агропромислового виробництва	154
60	Слоньова Т.І., Чикіна Ю.Ю. Місце і роль обласного центру у суспільно-географічному комплексі Луганщини	155
61	Тітенко З.В. Суспільно-географічні підходи до адміністративного реформування на рівні сільських територіальних громад	157
66	Холявчук Д.І. Природне різноманіття долини середнього Дністра як передумова рекреаційної діяльності	159
69	Шевченко М. Некоторые аспекты инновационного процесса в хозяйственном комплексе Луганской области	161
	Ширшов А.Ф. Эколого-географические проблемы железнодорожного транспорта Волгоградской области	162
71	Яворська В.В. Особливості впливу статтево-вікової структури населення на формування геодемографічних процесів регіону	164
74	Янковська Л.В. Гідрологічні заповідні об'єкти Тернопільської області та їх рекреаційне значення	166
76	Яснок Т.Є. Суспільно-географічні основи інтегрального вивчення паливно-енергетичного комплексу України	169
79	Гавриленко О.П. Промислові геотехсистеми лісостепу України та шляхи їх оптимізації	171
81	IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ	
84	Бурлаченко К.В., Слоньова Т.І. Освітній комплекс Луганщини за 70 років розвитку: динамічні та структурні зміни	175
87	Гринюк Т.А., Буткалюк К.О. Педагогічні кадри у світовому освітньому середовищі і функціонування ринку праці	177
89	Ештокин А.Н. Обработка угловых измерений в замкнутом геодезическом ходе с помощью электронных таблиц Microsoft Excel	179
90	Михайлова Н.М. Екологічне виховання школярів як складова роботи гуртків еколого-натуралістичного напрямку при географічному пізнанні рідного краю	183
91		

Сорокина Г.А. Экологическое образование специалистов сферы туризма как составная часть их специальной подготовки	184
Ступникова А.Д. Практические работы как средство формирования ключевых компетенций учащихся	185
Тімець О.В. Сучасні тенденції розвитку географічної освіти в зарубіжжі	187
Трегубенко О.М. Про необхідність історико-педагогічного аналізу розвитку географічної освіти в Україні ..	189
Филипенко Т.А. Применение проектных технологий на уроках географии	189
Часнікова О.В. Організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності з основ економіки вчителів географії в післядипломній освіті	191
Шевчук С.М. Географічне джерелознавство	194

—
П
—

кількість ярів довжиною 100 м навіть у 12 разів. На долю останніх припадає 92,1%, в той час як на правобережжі лише 7,9%. Тобто, кількість коротких ярів на рівнинній частині області значно переважає таку на кряжовій.

Проведені розрахунки містять великий потенціал для подальшого аналізу та виявлення закономірностей розвитку та поширення ярів, що має абсолютно визнане екологічне значення.

Література

1. Киселёва О.А. Факторы развития овражной эрозии в Донбассе // Закономерности проявления эрозионных и русловых процессов в различных природных условиях. Тез. докл. IV всесоюз. науч. конфер. - М.: МГУ. - 1987. - С. 81-83.

2. Кисельова О.О. Втрати інформації при використанні топографічних карт різних масштабів для ерозійних досліджень // Наука на рубежі столетий. Матеріали наук.-практ. конф. кафедр географії та інформатики. - Луганськ, 2000. - С. 23-24.

Ю.О. Кисельов, доц., к. г. н., *І.В. Пічугіна*, магістрантка
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ДОНБАСУ У СВІТЛІ СЬОГОДЕННЯ

Специфічною формою географічної систематизації є районування. Зокрема, еколого-географічне районування дозволяє провести геопросторовий (територіальний) аналіз проявів екологічних проблем. Зважаючи на специфіку Донбасу як багатофункціонального промислового регіону, ми вважаємо особливо значущим його еколого-економічне районування. Це дозволить вирішити ряд проблем з оптимізації природокористування, проаналізувати, вдосконалити та – в майбутньому – використати на практиці результати моніторингових спостережень, скоординувати роботу екологічних управлінь у вирішенні міжрайонних проблем.

Відому схему еколого-економічного районування Донбасу ще 1990 року запропонував В.К. Слюсаренко [1]. В основу своєї схеми зазначений автор поклав такі ознаки території, як галузева структура господарства, адміністративно-територіальний поділ і стан навколишнього середовища.

Вважаючи здійснене В.К. Слюсаренком еколого-економічне районування значним науковим досягненням, що має практичне значення, в той же час мусимо визнати необхідність удосконалення запропонованої схеми. По-перше, майже за 20 років значно поглибилися екологічні проблеми краю. По-друге, зазнала зміни структура господарства регіону, що закономірно вплинуло на особливості прояву сучасних екологічних проблем Донбасу.

Тому ми здійснюємо спробу вдосконалити схему еколого-економічного районування Донбасу й суміжних територій (північні райони Луганської та південні Донецької областей ми до Донбасу не включаємо як такі, що не відповідають критеріям належності до Донбасу). Такими критеріями ми вважаємо:

1) розташування в межах Донецької складчастої споруди (південь Донеччини належить до Українського щита, а північ Луганщини – до Воронежського масиву; отже, вони не можуть бути включені до Донбасу);

2) приуроченість до території поширення покладів кам'яного вугілля робочої потужності. В межах Українського щита кам'яного вугілля немає. Північ Луганщини входить лише до так званого Великого Донбасу, промислова розробка вугілля в межах якого ще залишається справою невизначеної перспективи.

3) причетність до Донецької височини (південь Донеччини приурочений до Приазовської височини, а північ Луганщини – до відрогів Середньоруської височини; не також не дає підстав відносити зазначені території до Донбасу);

4) поширення підприємств вугільної промисловості, яка є галуззю спеціалізації регіону (в межах Приазов'я та Старобільщини таких підприємств немає); отже, і із соціально-економічної точки зору, південь Донеччини й північ Луганщини до Донбасу не належать.

Враховуючи вищезазвані критерії, ми все ж намагалися розглядати території зазначених областей як певні господарські цілості та пропонуємо говорити про „Донбас і суміжні території”. У межах досліджуваного регіону ми пропонуємо виділяти еколого-економічні райони, представлені в табл. 1 і на рис. 1.

Таблиця 1

Еколого-економічні райони	Адміністративні райони
Луганська область	
Придонецький	Кремінський, Новоайдарський, Попаснянський, Слов'яносербський, Станично-Луганський
Луганський	м. Луганськ, Лутугинський, Краснодонський

Лисичансько-Рубіжанський	Території, підпорядковані Лисичанській, Сіверськодонецькій, Рубіжанській міським радам
Алчевсько-Стахановський	Перевазьський; міста Алчевськ, Брянка, Стаханов, Кіровськ, Первомайськ
Краснолуцько-Свердловський	Свердловський, Антрацитівський; міста Красний Луч, Антрацит, Ровеньки, Свердловськ
Сватівсько-Біловодський	Троїцький, Білокуракинський, Міловський, Марківський, Новолексовський, Біловодський, Старобільський, Сватівський
Донецька область	
Краматорсько-Костянтинівський	Краснолиманський, Слов'янський, Артємівський, Олександрівський, Костянтинівський
Донецький	м. Донецьк, Ясинуватський, Старобешівський, Шахтарський, Мар'їнський, Добропільський, Красноармійський, Амвросіївський
Приазовський	Великоновоселківський, Волноваський, Володарський, Тельманівський, Первомайський, Новоазовський

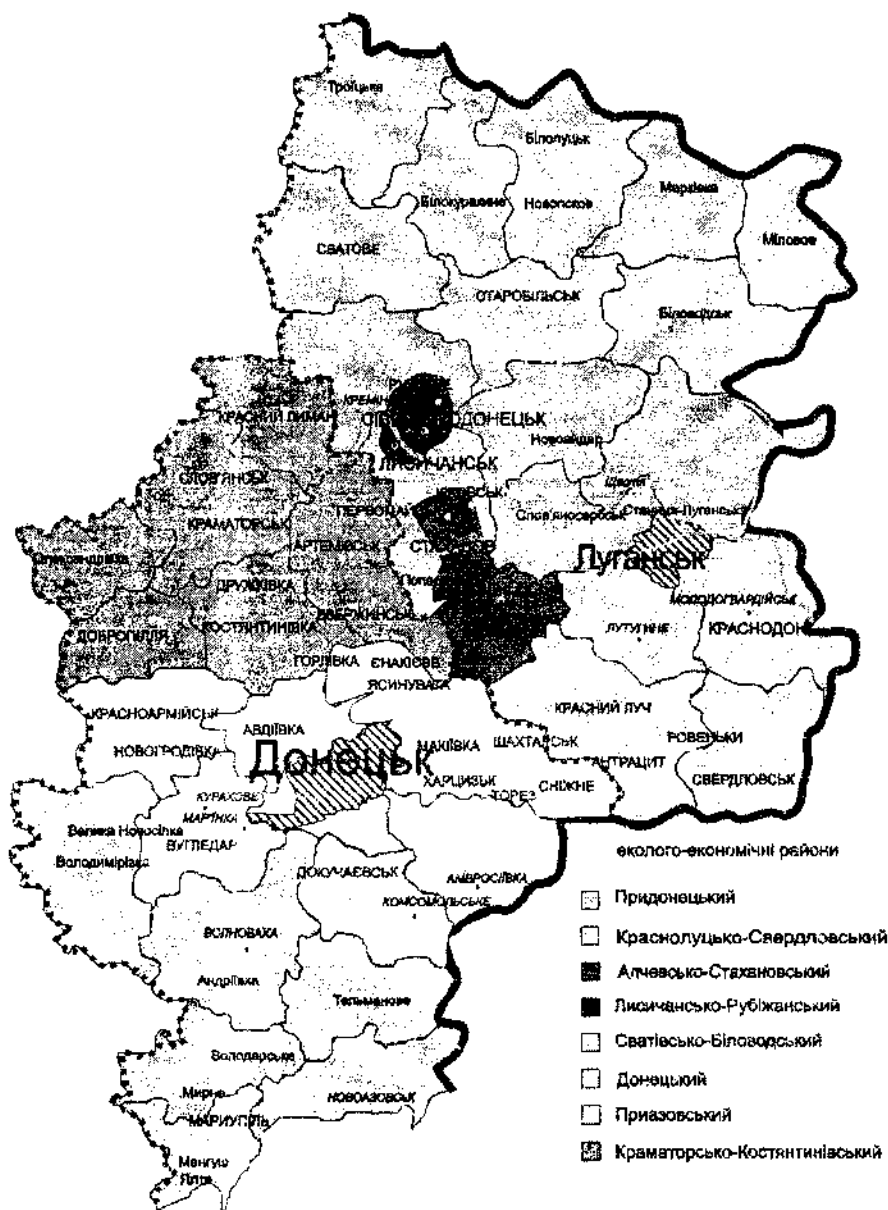

Рис. 1. Картохема еколого-економічного районування Донбасу та суміжних територій

За винятком Придонецького, зазначені райони виділив і схарактеризував В.К. Слюсаренко. Проте, ми не завжди погоджуємося з проведеними ним межами районів. Зокрема, на нашу думку, недоцільно розривати території адміністративних районів через їх невелику площу та внутрішню економічну інтегрованість. Саме

тому нами пропонується виділення Придонецького еколого-економічного району, який включає території Кременського, Новоайдарського, Попасянського, Слов'яносербського та Станічно-Луганського адміністративних районів і становить свого роду перехід між гірничо-промисловим півднем та аграрною північчю Луганщини.

Наша спроба вдосконалення схеми еколого-економічного районування Донбасу та суміжних територій викликана прагненням наблизити його до якнайбільшої відповідності сучасному стану речей, що полягає у відсутності різких геопросторових меж у прояві чинників, що зумовлюють просторову диференціацію формування екологічної ситуації.

Література

1. Слюсаренко В.К. Эколого-экономическое районирование. – К.: Наук. думка, 1990. – 112 с.

В.В. Кокус, асп.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ВНЕСОК КРАЄЗНАВЧИХ ОСЕРЕДКІВ ПОДІЛЛЯ У РОЗВИТОК ЗООЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КРАЮ В 20-х-30-х РОКАХ ХХ СТ.

Кожна наука, досягаючи певного рівня розвитку, починає вивчати свою історію. Не винятком є і біологія, зокрема українська. Дослідження власної історії є характерним для розвиненої науки, сучасний стан якої являє собою змістову акумуляцію усього попереднього розвитку, своєрідний синтез різних часових зрізів [8]. Історія біології – це рефлексія цієї науки на свій родовід, генезу, становлення та процес розвитку з метою виявлення засадничих джерел, переломних моментів, етапів та генеральних напрямів розвитку. В.І.Вернадський був переконаний, що історія науки необхідна для розуміння “витоків і суті” сучасного наукового світогляду. Вивчення минулого для правильної оцінки сучасного і передбачення майбутнього – в цьому, на думку вченого, є основний зміст і значення історико-наукових досліджень [5].

У зв'язку з необхідністю пізнання природних умов та ресурсів для господарських потреб в 20-х роках ХХ ст. галузеві природничі дослідження в Україні зазнали справжнього ренесансу. В цей час вивченням природи України активно займаються установи Всеукраїнської академії наук, науково-дослідні кафедри при університетах, товариства природознавців, науково-дослідні інститути тощо. Детальні регіональні дослідження Поділля, Середнього Придніпров'я, Слобожанщини, Донбасу, Півдня України проводять численні краєзнавчі товариства, наукові товариства при ВУАН, кабінети з вивчення природи, гуртки та бюро краєзнавства. Чільне місце в їх діяльності займало вивчення тваринного світу окремих регіонів України. В 20-х роках ХХ ст. краєзнавчими осередками було видано десятки книг, опубліковано сотні статей, присвячених питанням систематики, екології, зоогеографії та історії фауни окремих територій України. На Поділлі вивченням тваринного світу регіону активно займався Кабінет вивчення Поділля, Кам'янець-Подільське наукове товариство при ВУАН, Науково-дослідна кафедра природи, сільського господарства й культури Поділля, Кам'янець-Подільський окружний комітет краєзнавства, а також Вінницьке, Тульчинське, Могилів-Подільське та Проскурівське окружні краєзнавчі товариства. За короткий період діяльності вченими цих краєзнавчих товариств був зроблений значний внесок у вивчення систематики, екології та географічного поширення фауни комах, риб, птахів та ссавців Поділля. Незважаючи на значний науковий доробок подільських вчених, історія розвитку зоологічних та зоогеографічних досліджень не знайшла належного відображення в працях дослідників та краєзнавців. На сьогодні цій темі було присвячено лише кілька праць. Життєвий шлях та наукову спадщину відомих подільських зоологів: В.П.Храневича, М.Т.Герашенка, О.М.Кожухіва та ін. розглянули історики Кам'янець-Подільського державного аграрно-технічного університету В.О.Нестеренко та М.І. Алещенко [1,2]. Науковій спадщині видатного українського зоолога П.М.Бучинського присвячена кандидатська дисертація І.Б.Вашеняк [2005]. Історія розвитку зоологічних досліджень в Україні від найдавніших часів до кінця ХХ ст. знайшла своє відображення в трьохтомній колективній праці під редакцією К.М.Ситника “Развитие биологии в Украине” [1984]. В цій праці значна увага приділена історії зоологічних досліджень окремих регіонів України, зокрема й Поділля.

В другій половині 20-х років ХХ ст. у зв'язку з політикою керівництва країни в краєзнавчих дослідженнях став значно переважати виробничий ухил. В цей час почали активно розвиватись прикладні природничі дослідження, які мали на меті сприяти піднесенню народного господарства. Важливе місце у зоологічних дослідженнях займало вивчення шкідливої ентомофауни садів та полів, тваринного світу водойм, а також рідкісних представників фауни.

Одним з найактивніших краєзнавчих осередків на Правобережній Україні в 20-х роках ХХ ст. став Кабінет вивчення Поділля, створений у Вінниці відомим подільським краєзнавцем В.Д.Отамановським на базі Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при ВУАН. Навколо Кабінету об'єднувались вчені з різних міст України. Вивченням фауни Поділля займалися І.С.Любомудров, М.П.Білозир, В.Л.П'ятакова, В.П.Храневич та ін [4].

У 20-ті роки ХХ ст. дослідження лепідоптерофауни носили прикладний характер і були спрямовані на вивчення видового складу та біології метеликів-шкідників.